

LAUDATE DOMINUM IN TYMPANO ET ORGANO
Ps. 150

BERNARD TERMEN,

Dyplomowany mistrz organmistrzowski
Lietuva, Vilnius 02103, ul. Pelesos 65-2a

e-mail. bernardtermen@gmail.com

tel. +48692065929

Wilno, wrzesien 2024r.

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
GENERALNEGO REMONTU
oraz PRAC REKONSTRUKCYJNO-KONSERWATORSKICH
zabytkowych organów z 1896 roku
firmy Adolf Homan w Warszawie
w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Teczowie
Teczów 30, 26-706 Teczów**

Opis organów

Instrument o 8 głosach zbudowany w 1896 roku, w fabryce Adolf Homan w Warszawie. Prospekt w stylu eklektycznym z elementami neoklasycznymi, pochodzący z okresu budowy instrumentu. Prospekt z piszczałkami sporządzonymi z blachy cynowej, umieszczonymi w trzech polach piszczałkowych.

Traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, stół gry o jednej klawiaturze ręcznej (skala C-f³, 54 klawisze) wbudowany w bok szafy organowej i klawiaturze nożnej (skala C-d¹, 27 klawiszy).

Opis organów

1. Dyspozycja

Manuał I (C-f³, 54 klawisze)

Pedał C-d¹ (27 tonów)

Burdon 8'

Subbas 16'

Pryncypał 8'

Oktawbas 8'

Salicet 8'

Octawa 4'

Rurflet 4'

Mixtura 3 chóry

Tryty:

Forte

Poł. Ped. do Man.

Traktura: stożkowo-mechaniczna

Specyfikacja pomiarowa

- ciśnienie: 90 mm SW mierzone na otworze wylotowym klawiatury manualowej tonu f³, przy 37 sztukach cegieł obciążających miech;
- wysokość tonów wzorcowych mierzona przy użyciu dźwigni kalikanta (Pryncypał 8', Oktawa 4') - 441 Hz. Należy zachować takie parametry wysokości stroju podczas prac demontażowych w możliwie najszerszym zakresie, w celu określenia najbardziej zbliżonego wariantu pierwotnego
- temperatura podczas pomiaru – 22° C
- skok klawiszy:

Manuał: 12 mm, zadęcie przy 5 mm

Pedał: 22 mm, zadęcie przy 14 mm.

OPIS INSTRUMENTU WRAZ Z CHARAKTERYSTYKĄ STANU ZACHOWANIA

Na całość instrumentu organowego składają się trzy systemy: aparat gry, aparat dźwiękowy i system powietrzny, które w niniejszym opracowaniu opisane zostaną w takiej kolejności.

W celu gruntownej i skutecznej naprawy, przewiduje się zastosowanie najlepszych materiałów, według współczesnych technologii oraz wykonanie większości prac w systemie warsztatowym (demontaż poszczególnych części organów i przewiezienie do zakładu organmistrzowskiego, w którym powinna się odbyć ich restauracja), co gwarantuje wysoki efekt końcowego dzieła.

I. Szafa organowa wraz z prospektem

Prospekt jest w stylu eklektycznym z elementami neoklasycznymi. Pochodzi z 1896 roku. W trzech kwaterach zawiera piszczałki wykonane z blachy cynowej z głosu Pryncypał 8', Obudowa wykonana jest z drewna sosnowego, z zachowaną oryginalną powłoką malarską. Rewers szafy jest zabrudzony w znacznym stopniu, posiada też perforacje spowodowane przez szkodniki drewna. W płycinach występują braki.

II. Aparat gry

II.1. Stół gry – opis wraz z zakresem planowanych prac

Stół gry jest oryginalny, z czasu budowy instrumentu, wbudowany w bok szafy organowej, przy czym grający siedzi zwrócony twarzą w kierunku bocznej ściany organowej i powracając głowę na prawo ma podgląd wielkiego ołtarza. Wyposażony jest w jedną klawiaturę ręczną, klawiaturę nożną, manumbria rejestrowe i urządzenia dodatkowe. Meblowa obudowa stołu gry została wtórnie pomalowana farbą.

Rama, pośrodku której znajdują się klawiatury manualowe pozostaje w niezłym stanie, lecz ma wytartą szelakową politurę. W podobnym stanie znajdują się miejsca obok klawiatur manualowych.

Klawisze klawiatury ręcznej, stosunkowo dobrze zachowane, wykonane są z drewna świerkowego: okładziny klawiszy diatonicznych są z plastiku, a chromatycznych z hebanu. Klawisze mają boczne luzy spowodowane przeszło stuletnim okresem używalności, gdy ich otwory od spodu uległy powiększeniu poprzez tarcie o sztyfty. Ofilcowanie wymaga całkowitej wymiany, celuloidowe okładziny klawiszy diatonicznych wykazują w części niewielkie wgłębienia, a chromatycznych mają wytartą politurę szelakową na nakładkach. Klawiatura pedału jest zachowana w oryginalnym stanie, lecz wytarte są dębowe nakładki. Występują tutaj perforacje związane z ingerencją szkodników drewna, zarówno na samych klawiszach, jak i na listwach – przedniej i tylnej,

Ławka dla organisty pochodzi z czasu budowy instrumentu. Wykonana jest z drewna, zachowana w stosunkowo dobrym stanie, lecz wymaga oczyszczenia z zabrudzeń. Jej konstrukcja wymaga ustabilizowania.

We wnętrzu stołu gry znajdują się mechaniczne urządzenia sterujące, w dużej mierze niesprawne, gdyż nieszczelne i zaatakowane przez szkodniki drewna. Należy zdemontować je w całości, oczyścić, założyć nowe: filce, oskórowania. Nieszczelne są także elementy włączników rejestrowych, które mają także zniszczone filce.

Przewidywane prace:

- zdemontowanie urządzeń konstrukcyjnych stołu gry i przewiezienie do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie elementów stołu gry nadających się do dalszego użytkowania oraz impregnacja ich środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- oczyszczenie klawiszy manualowych
- oczyszczenie lub w wypadku uszkodzeń wymiana na nowe niklowane eliptycznych i okrągłych sztyftów prowadzących klawisze manualowe
- odnowienie politory szelakowej na nakładkach klawiszy chromatycznych, wymiana nakładek z celuloidu na klawiszach diatonicznych, nowe filce tłumiące, ustalenie właściwego skoku klawisza na podstawie pomiarów wykonanych przed demontażem, ustalenie jednolitych przerw między klawiszami, ustalenie właściwej siły nacisku klawiszy, montaż klawiatury.
- odnowienie politory szelakowej na bokach i listwach kryjących klawiatur manualowych,
- odnowienie politory szelakowej na meblowej części stołu gry (dotyczy przestrzeni obok klawiatur manualowych),

- odnowienie boków stołu gry,
- zainstalowanie nowych filców wykończeniowych w gniazdach główek wyciągów rejestrowych,
- renowacja klawiatury pedałowej: wymiana elementów zniszczonych przez szkodniki drewna. W wypadku konieczności (znaczące zniszczenia ujawnione po demontażu) wykonanie repliki istniejącej klawiatury pedałowej,
- wkomponowanie w obrębie rąk grającego estetycznych włączników wentylatora i oświetlenia pulpitu do nut
- renowacja ławki dla grającego,
- naprawa aparatu rejestrowego znajdującego się we wnętrzu stołu gry (oczyszczenie, uszczelnienie, impregnacja),
- odrestaurowanie mechanicznych urządzeń sterujących trakturą grającą i rejestrową, znajdujących się we wnętrzu stołu gry
- montaż wyremontowanych urządzeń we wnętrzu stołu gry i zainstalowanie stołu gry w poprzednim miejscu.

II.2. Traktura gry i rejestrów

Mechaniczna traktura ma w aparacie gry dwustopniowe przekaźniki. Z czasu budowy instrumentu pochodzą ramki wałków skrętnych, przekaźniki i aparaty rejestrowe – są one bardzo zużyte, a przez to niesprawne. Zużyte jest także oskórowanie Pulpetów w aparatach rejestrowych. Wszystkie urządzenia są zabrudzone.

Przewidywane prace:

- wyjęcie wałków skrętnych stanowiących trakturę rejestrową i tonową,
- oczyszczenie wałków skrętnych i ich sprawdzenie, wymiana elementów zjedzonych przez kołatkę, skorygowanie skrzywień i wymiana garnirunku we wszystkich elementach łożyskowych,
- ewentualna wymiana zniszczonych dźwigni, cięgien, osi i wałków skrętnych.
- wyjęcie aparatów rejestrowych, oczyszczenie, impregnacja środkiem przeciw szkodnikom drewna.

II.3. Wiatrownice

Instrument wyposażony jest w dwie wiatrownice systemu stożkowego: dla manualu i pedału. Ich sterowanie odbywa się za pomocą mechanicznej traktury gry. Piszczalki na wiatrownicy manualu stoją w porządku na strony C i Cis. Piszczalki na wiatrownicy pedału stoją w porządku na chromatycznym.

Stan zachowania wiatrownic wskazuje liczne zabrudzenia i perforacje (listwy tonowe, relaksy, kloce, ławeczki), które potęguje nieprzerwana aktywność szkodników drewna. Zaśniedziałe są mosiężne szpilki wykonane z mosiądzu, przy pomocy których odbywa się sterowanie wentyli obsługujących stożki. Pulpety trakturowe są zużyte (pęknięcia, stwardnienie skórki), bowiem pochodzą jeszcze z czasu budowy instrumentu.

Wiatrownice przepuszczają powietrze, gdyż zużyła się uszczelniająca je skóra.

Przewidywane prace:

- wyjęcie wszystkich piszczałek z wnętrza instrumentu, w tym wypadku w celu uzyskania dostępu do kłoców, a po ich demontażu, do wnętrza wiatrownic,
- rozkręcenie urządzeń wiatrownic w poszczególnych sekcjach, dokonanie ich przeglądu, a w miarę potrzeby przetransportowanie ich do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie urządzeń wiatrownic, zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna, uszczelnienie naturalnie garbowaną skórą owczą i właściwym klejem,

- wyjęcie kłoców piszczałkowych, oczyszczenie, uszczelnienie i zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- wyjęcie ławeczek piszczałkowych i grzebieni oraz wieszaków podtrzymujących piszczałki, w celu oczyszczenia oraz zaimpregnowania środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- oczyszczenie wnętrza przegród rejestrowych wiatrownic, uszczelnienie właściwą skórą i klejem; gdyby stwierdzono nieszczelności wentyli, przewidywane jest ich oskórowanie,
- oczyszczenie mosiężnych szpilek prowadzących wentyle; po dokładnym przeglądzie, przewiduje się wymianę na nowe zaśniedziały szpilek, bądź takich, których stan może w najbliższym czasie zagrażać pęknięciem,
- oczyszczenie listew tonowych i grzebieni, dźwigni i winkli przez zalanie właściwym klejem oraz impregnacja środkiem przeciw szkodnikom drewna.
- w ramach prac w zakładzie, sprawdzenie szczelności poszczególnych urządzeń
- montaż wiatrownic wraz z regulacją.

III. Zespół brzmienia wraz z wytycznymi w kwestii jego remontu

Na ten zespół składają się głosy uzupełnione o tonowe urządzenia kopulacyjne.

Należy starannie oczyścić wszystkie piszczałki, zakonserwować drewniane pozostające w lepszym stanie, a zniszczone zastąpić nowymi z zastosowaniem dotychczasowych menzur. Ścianki metalowych piszczałek muszą być pozbawione wgnieceń, zalutowane w uszkodzonych miejscach i uzupełnione o dostroiki. Brakujące piszczałki metalowe zostaną odtworzone na podstawie analizy przebiegu menzur, z takiego samego materiału, jak zachowane obocznie.

W ramach poszczególnych rejestrów stan piszczałek jest następujący:

1. **Burdon 8'**, na głos składają się oryginalne piszczałki drewniane i metalowe, od C- g² (42 sztuk), kryte piszczałki drewniane; od gis² do f³ (12 sztuk) piszczałki ze stopu organowego (cyna z ołowiem).

Stan zachowania: piszczałki drewniane znacznie zabrudzone i niszczone przez aktywne szkodniki drewna. Ze względu na ich uszkodzenia należy się liczyć z wymianą kilku sztuk piszczałki ze stopu organowego. Niektóre piszczałki są znacznie zabrudzone, mają także drobne wgniecenia.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- inwentaryzacja piszczałek drewnianych, ocena stanu zachowania
- ewentualna wymiana niektórych piszczałek (wykonanie nowych) zniszczonych przez szkodniki drewna
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- impregnacja piszczałek drewnianych środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- prostowanie i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja głosu na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek intonacja i strojenie.

2. **Pryncypał 8'**, piszczałki częściowo znajdują się w prospekcie; na głos składają się otwarte prospektowe piszczałki cynowe: od C do F (6sztuk) drzewo, w prospekcie (31 sztuk) piszczałki cynowe, od cs² do f³ (17 sztuki) piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos prawie kompletny, zachowany w oryginalnym stanie. Piszczałki cynowe znacznie zabrudzone, częściowo pogięte, z urwanymi dostroikami. Piszczałki wykonane ze stopu organowego (cyna z ołowiem), są znacznie zabrudzone i częściowo pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

3. **Rurplet 4'**, głos składa się z piszczałek drewnianych i metalowych: od C do F drzewo, reszta piszczałki metalowe kryte z kominkiem ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos jest kompletny, oryginalnie zachowany. Piszczałki drewniane są znacznie zabrudzone, po renowacji nadające się do dalszego użytkowania. Piszczałki ze stopu organowego są znacznie zabrudzone i częściowo pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- naprawa piszczałek ze stopu organowego (prostowanie, formowanie korpusów, lutowanie),
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

4. **Salicet 8'**: od C do cis (14 sztuk) piszczałki drewniane, otwarte, od d do f³ (40 sztuk) piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos niemal w oryginalnym stanie. Piszczałki drewniane są znacznie zabrudzone, mają wypaczone brody, urwane dostroiki. Piszczałki ze stopu organowego są znacznie zabrudzone i częściowo pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

5. **Oktawa 4'**: od C do f³ (54 sztuki), otwarte piszczałki z metalu.

Stan zachowania: głos zachowany w komplecie, wszystkie piszczałki są wtórne, aczkolwiek znacznie zabrudzone, a niektóre z nich pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie,
- wstępna intonacja w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

6. **Mixstura 3 ch.**: od C do f³ (162 sztuki), otwarte piszczałki z metalu.

Stan zachowania: głos zachowany w komplecie, wszystkie piszczałki mają poniszczone stroiki, aczkolwiek znacznie zabrudzone, a niektóre z nich pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie,
- wstępna intonacja w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

7. **Subbass 16'**: od C do d¹ (27 sztuk) kryte piszczalki drewniane.

Stan zachowania: piszczalki oryginalne, znacznie zabrudzone, częściowo zaatakowane przez szkodniki drewna. Wzmocnione wkretami. Należy poddać je pracom restauracyjnym, przy czym niektóre, z racji wielkości uszkodzeń powinny być odtworzone z uwzględnieniem dotychczasowych parametrów.

- wyjęcie piszczalek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczalek,
- zaimpregnowanie piszczalek środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- udrożnienie dekli w krytych piszczalkach krytych poprzez niezbędną wymianę oskórowania i nacieranie talkiem,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczalek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

8. **Oktawbas 8'**: od C do d¹ (27 sztuk) kryte piszczalki drewniane.

Stan zachowania: piszczalki oryginalne, znacznie zabrudzone, częściowo zaatakowane przez szkodniki drewna. Wzmocnione wkretami. Należy poddać je pracom restauracyjnym, przy czym niektóre, z racji wielkości uszkodzeń powinny być odtworzone z uwzględnieniem dotychczasowych parametrów.

- wyjęcie piszczalek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczalek,
- zaimpregnowanie piszczalek środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- udrożnienie dekli w krytych piszczalkach krytych poprzez niezbędną wymianę oskórowania i nacieranie talkiem,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczalek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

IV. System powietrzny

Instrument zaopatruje w sprężone powietrze jeden **miech magazynowy** konstrukcji pływakowej o wymiarach 180x100 cm, ustawiony z boku organowej szafy. Ma jeden sprawny klinowy podawacz, służący niegdyś do zaopatrywania w powietrze głównego miecha, gdy (z braku prądu) korzystano z pracy kalikanta.

Elementy miecha i podawacza są znacznie zabrudzone i zaatakowane przez szkodniki drewna. Oskórowanie ma pęknięcia na fałdach i rogach; Drewniane elementy konstrukcyjne miecha oraz klinowy podawacz oklejone są niebieskim papierem spełniającym funkcję uszczelniająco-wykończeniową.

Kanały przepuszczające powietrze do urządzeń traktury gry i rejestrowej oraz do poszczególnych głosów wykonane są z drewna sosnowego. Pozostają w zadowalającym stanie, lecz są znacznie zabrudzone, z widocznym procesem niszczenia przez szkodniki drewna, z nieszczelnościami na skórzanych łączeniach.

Przewidywane prace:

- Demontaż miecha, wymiana skóry, uszczelnienie
- oczyszczenie i uszczelnienie kanałów powietrznych, zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna, uszczelnienie, oklejenie zewnętrzne niebieskim papierem wykończeniowym,
- montaż urządzeń zasilania powietrznego (miech, kanały, wentylator, skrzynka regulacyjna, itp.); zainstalowanie wentylatora we wnętrzu szafy organowej bądź za szafą, w celu

dostarczania powietrza o temperaturze i wilgotności tożsamymi z panującymi we wnętrzu kościelnym, pozwoli uzyskać stabilność stroju i większą trwałość elementów konstrukcyjnych instrumentu.

- ustalenia właściwego ciśnienia.

V. Podsumowanie

Organy będące przedmiotem niniejszego opisu powstały w renomowanej fabryce Adolf Homan w Warszawie 1896 roku. Jest to instrument wykonany starannie, z kosztownych i trwałych materiałów, co pozwoliło mu przetrwać w zadowalającym stanie do dzisiejszych czasów. Na przestrzeni lat dokonywano przy nim nieprofesjonalnych prac naprawczych. Obecnie istnieje uzasadniona potrzeba zrekonstruowania brakujących bądź zdewastowanych elementów, a także naprawy uszkodzonych detali.

VI. Cele operacyjne

Wartościowe organy, wpisane do rejestru zabytków, wymagają podjęcia kompleksowych prac remontowo-rekonstrukcyjnych po przeszło stu latach nieprzerwanej używalności.

VII. Cel prac naprawczych z uwzględnieniem rekonstrukcji brakujących bądź zdewastowanych elementów

Ich celem ma być przywrócenie instrumentu do pierwotnego stanu. Ma on służyć celom liturgicznym oraz koncertowym.

Zachowana ma być jego obudowa wraz z prospektem oraz wszelkie detale składające się na sam instrument muzyczny.

Prace przy szafie organowej wewnątrz oraz przy instrumencie będą wykonane z zachowaniem ówczesnych technik i właściwych materiałów.

Rozdział II. Analiza całościowa zakresu prac

VIII. Wyszczególnienie materiałów

- skóra miechowa kozia i owcza garbowana bezchromowo,
- skóra szpaltowa (Spaltleder) 0,3-0,5 mm,
- drewno klasy pierwszej naturalnie sezonowane: sosna, świerk, dąb, buczyna, grusza,
- stop organowy (cyna z ołowiem o właściwych proporcjach, w zależności od rodzaju głosu),
- drut mosiężny,
- klej kostny i skórny,
- plastik na okładziny diatoniczne klawiszy manualowych,
- filc i kaszmir o właściwej grubości i kolorystyce,
- cienki brystol w kolorze niebieskim na oklejenie miecha i kanałów powietrznych,
- szary papier,
- owadobójcze środki chemiczne do impregnacji drewna: „S”, Soda kaustyczna,
- środki chemiczne (detergenty) do mycia,
- szelak,
- olej lniany,
- wkręty do drewna z główkami zaopatrzonymi w nacięcia na śrubokręt płaski,
- bejca, lakier matowy, farby kredowe.

Prace powinny zostać zrealizowane w zakładzie organmistrzowskim, wobec czego należy zdemontować możliwie wszystkie nadające się do tego składowe elementy instrumentu. Po dokonanych pracach, detale zostaną specjalistycznie sprawdzone w zakładzie i dopiero w następnej kolejności zamontowane w instrumencie. Wskazany proces gwarantuje najwyższy i trwały efekt końcowy.

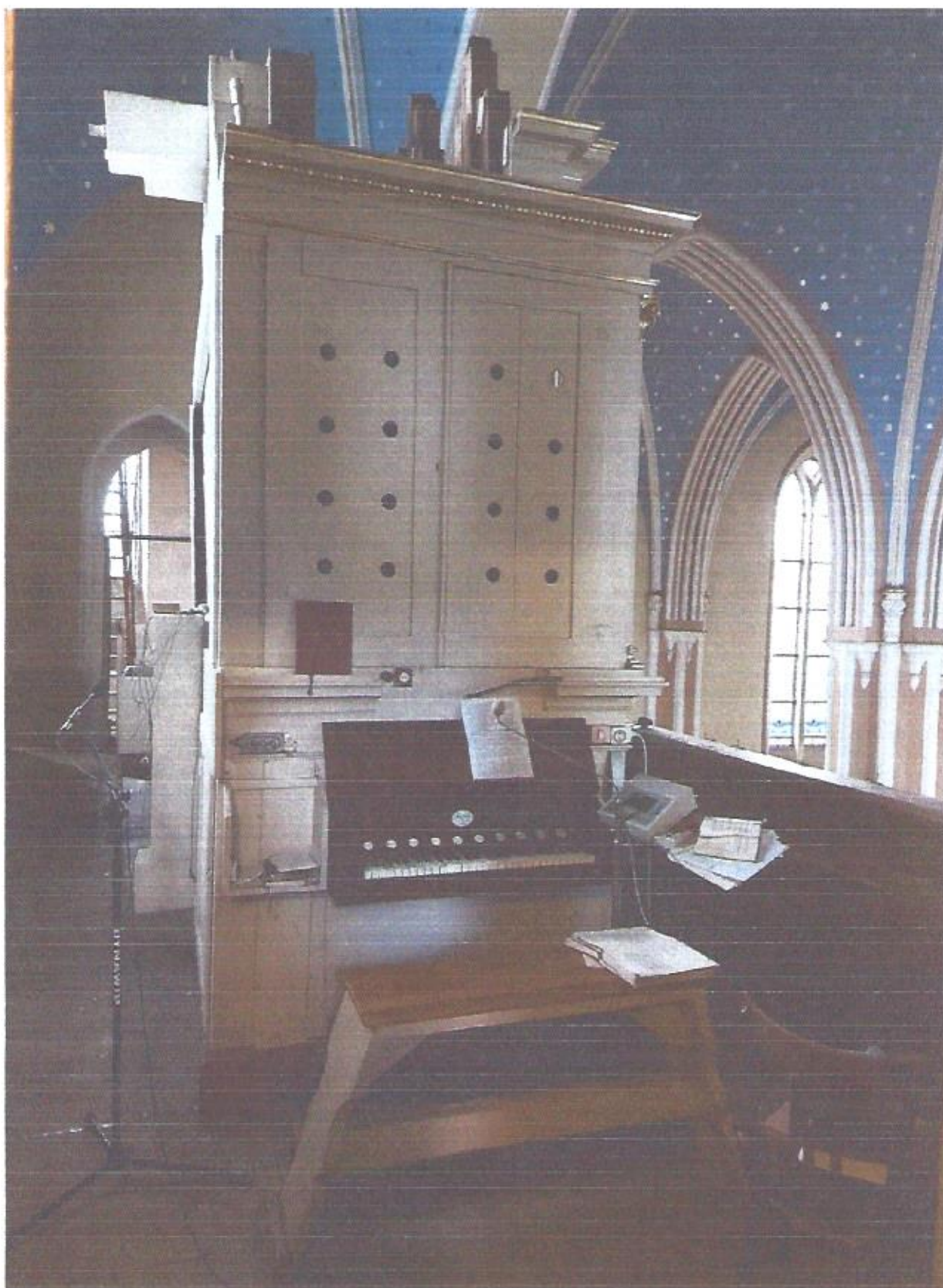
ORGANMISTRZ
BERNARD TERMEN

Dyplomowany organmistrz
Bernard Termen
Litwa, Wilno 02103, ul. Pelesos 65-2a
e-mail. bernardtermen@gmail.com
tel. [+48692065929](tel:+370692065929)

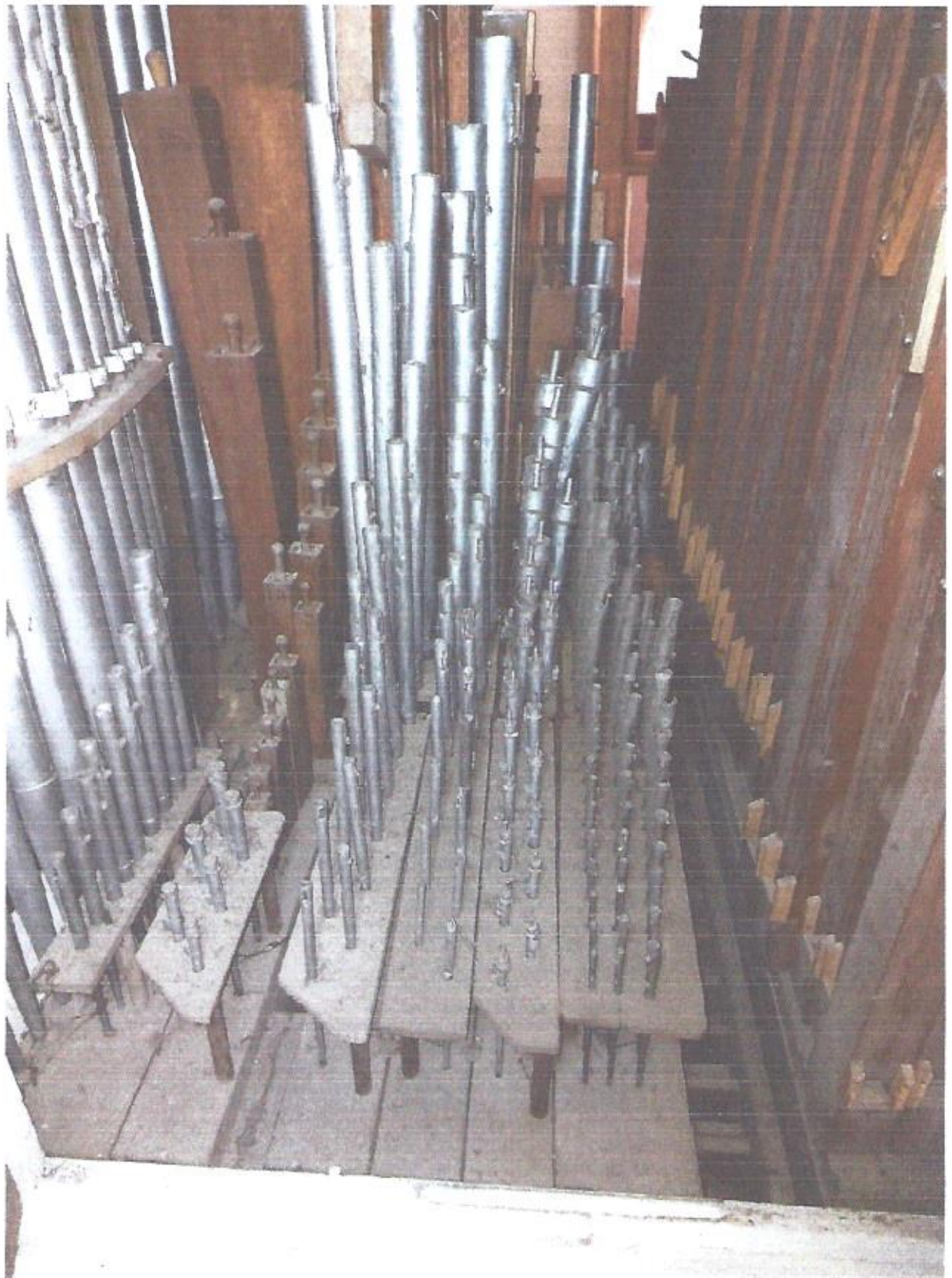
Zdjecia:

Prospekt organowy

Bok szafy organowej wraz z kontuarem

Piszczatki manuału i pedatu